

Højvangen, Ørum

- bebyggelser fra førromersk jernalder og ældre romersk jernalder.

Martin Mikkelsen og Kamilla Fiedler Terkildsen

Mortersten og stenlægninger til husene XI og XII i gulv- og undergrunds niveau. Set fra øst.

Viborg Museum

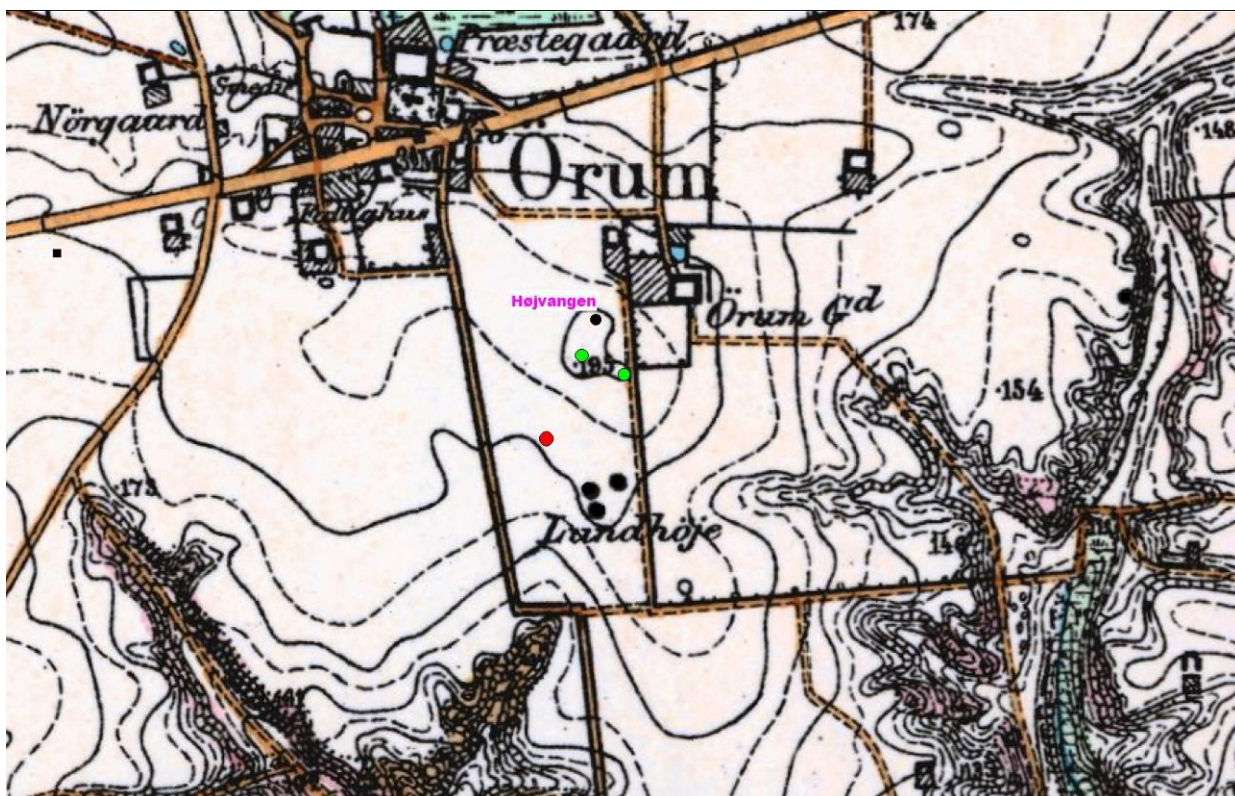
Bygherrerapport nr. 8

Bygherre: Tjele Kommune

ISBN 978-87-92778-55-0

Indledning

Da plejehjemmet "Højvangen" blev anlagt i den sydlige del af Ørum sidst i 1970'erne blev der ikke foretaget arkæologiske undersøgelser. Man skulle ellers tro, at bare navnet "Højvangen" = marken ved/med højene ville hejse advarselslamperne. Men det skete ikke, og det var givetvis en fejl, for allerede et par år efter indleverede Lauritz Andreasen en halv kværnsten, der var fundet lige syd for plejehjemmet. Som det skal vises nedenfor, var kværnstenen det første varsel om alle de fortidsminder, der er på "Højvangen". Museet har i øvrigt senere fået fortalt, at der ved anlæggelsen af plejehjemmet skulle være fjernet rester af en gravhøj, og at der skulle være fundet en bronzeøkse. Fundene blev ikke anmeldt til museet, og i dag er der tilsyneladende ikke længere nogen, der rigtigt kan huske noget om disse fund.

Figur 1. Ørum først i 1800-tallet. Bemærk gravhøjene "Lundhøje" syd for landsbyen.

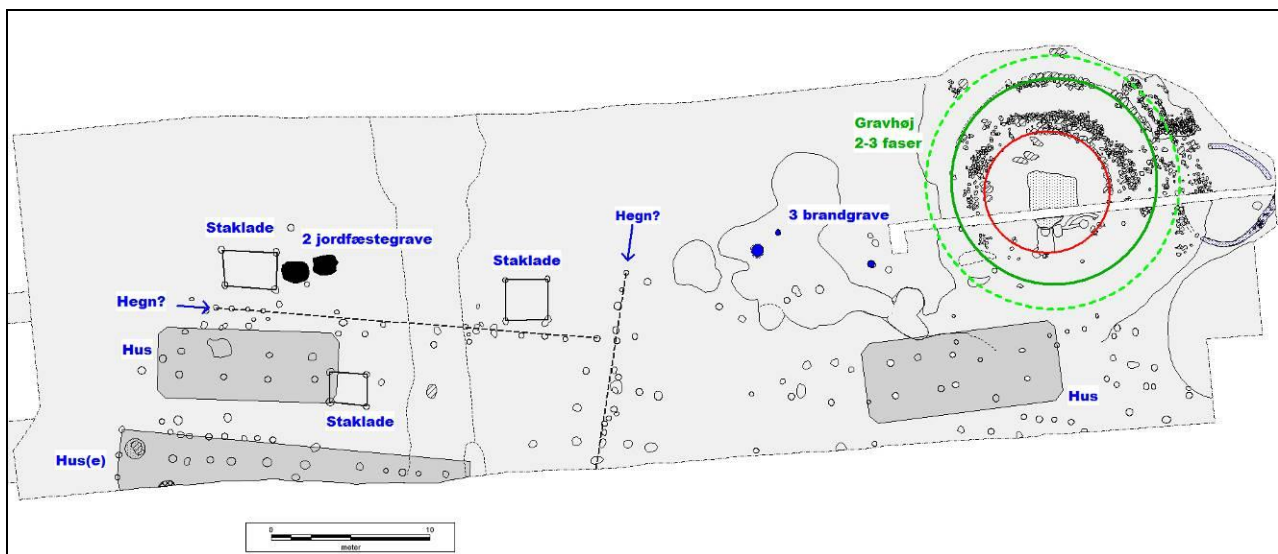
Arkæologisk set, så burde advarselslamperne allerede have blinket sidst i 1970'erne. Man vidste godt, at der havde ligget flere gravhøje, bl.a. de tre "Lundhøje" lige syd for Ørum (fig. 1). Der var også en kendt gravhøj lige sydvest for Ørumgaard og dermed meget tæt på det sted, hvor det nye plejehjem skulle placeres.

Da man midt i 1990'erne besluttede at etablere et nyt boligområde ved Egelundparken sydvest for plejehjemmet, greb museet tingene anderledes an. Her blev der i 1996 foretaget en arkæologisk prøvegravning, der skulle vise, om der var rester af vigtige fortidsminder i de berørte områder. Der blev fundet spredte fortidsminder, bl.a. en stendyngegrav med fine flintøkser fra yngre stenalder (fig. 2).

Figur 2. Flintøkser fra stendyngegrav ved Egelundparken

Senere samme år fandtes langt mere omfattende spor efter fortidsminder, da vejen "Bylångsvej" (VSM F593, 131213-78) skulle anlægges lige syd for plejehjemmet. Her fandtes rester af en for længst plyndret, indtil da ukendt gravhøj. Den var formodentlig anlagt i yngre stenalder, men senere udvidet en eller to gange i ældre bronzealder og desuden anvendt i yngre bronzealder. Men derudover fandtes tre små brandgrave fra den ældste del af jernalderen, to jordfæstegrave med fine fund fra romersk jernalder samt spor efter hustomter og staklader fra ældre og eventuelt yngre jernalder (fig. 3).

Figur 3. Bylångsvej, Højvangen. Oversigtsplan fra udgravning i 1996.

Planer om at udvide ”Højvangen”.

Da ”Højvangen” skulle udvides i 2004 var det derfor vores formodning, at der kunne være endog meget omfattende spor efter fortidsminder i det ca. 0,5 ha. store område, der nu skulle bruges. En prøvegravning viste, at der ikke bare var fortidsminder i hele området, men at de også var bedre bevarede end vi normalt ser på Viborgeggen. Således var der lige under det moderne pløjelag bevaret spor efter stenlægninger, ildsteder og gulve til flere huse fra ældre jernalder (fig. 4).

Figur 4. Højvangen. Midt i billedet ses bl.a. stenrækker, der markerer vægforløb i flere huse, et stensat ildsted lige t.v. for trillebøren og bag dette en mortersten, som den blev forladt for næsten 2.000 år siden. I forgrunden er der gravet til undergrund og

Vi ved, at udgravninger af så velbevarede bopladser er bekostelige, men da plejehjemmet kun kunne udvides mod syd, hvor de mange fortidsminder var fundet, kunne en egentlig udgravning ikke undgås, og det er resultaterne af denne udgravning, der præsenteres her.

Udgravningens resultater.

Det er meget svært at vise en samlet oversigt over de mange fortidsminder, der blev fundet ved udgravningen. Nedenfor har vi forsøgt at vise sporene efter alle de hustomter og andre små træbyggede anlæg, vi med sikkerhed fandt. Men det må indrømmes, at der kan have været flere huse i området, end dem vi har kunnet udskille (fig. 5).

Figur 5. Højvangen. Oversigt over hustomter, staklader og gravhøj. Placeringen af den senere undersøgte gravhøj er også vist.

Gravhøjen er det ældste anlæg på pladsen, men kun en lille del af den lå i vejen for byggeriet. Derfor blev kun en ganske lille del af gravhøjen undersøgt, og det eneste, vi fandt ud af, var, at der stadig var betydelige rester tilbage af højen, og at den sandsynligvis var fra ældre bronzealder, dvs. fra tidsrummet ml. 1500-1100 f.Kr. Den gør vi ikke mere ud af her, da den senere er udgravet (VSM 09035).

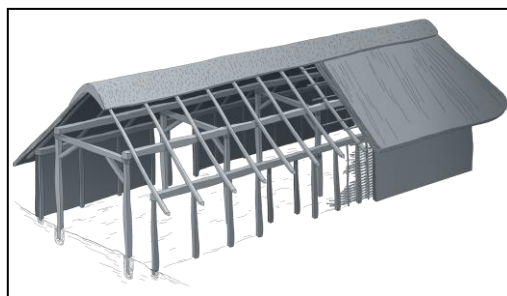
Her skal der i stedet fokuseres på bosættelsen fra ældre jernalder, og vi vil kun præsentere nogle få af de mange fund, der formodes at omfatte et over 500 år langt tidsrum fra ca. 400 f. Kr. til i hvert fald 150 e. kr.

Dele af landsby fra førromersk jernalder ca. 400-100 f.Kr.

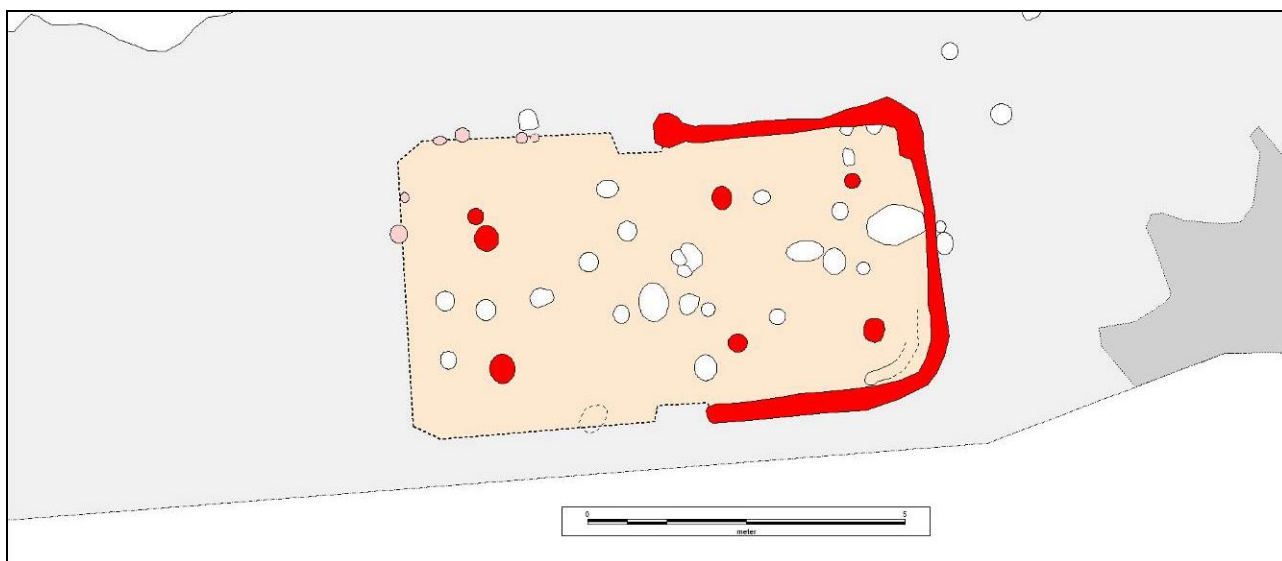
De ældste hustomter blev fundet i den vestlige del af feltet, og de er fra førromersk eller keltisk jernalder, som det også er kaldes. Vi formoder, at disse huse er fra tidsrummet mellem ca. 400-100 f.Kr. men faktisk har vi fundet lerkarskår i flere gruber, der er lidt ældre.

På pladsen er der fundet spor efter mindst 5-7 huse, som dog ikke alle har været samtidige. At huse-
ne har afløst hinanden er tydeligt i den nordvestlige del af udgravningsfeltet (fig. 5). Her kan det se ud til, at der har ligget 4-6 huse, og de er fundet så tæt og delvist oven i hinanden, at der formodentlig er tale om faser af det samme hus, der har afløst hinanden. Husene havde dengang nok kun en levetid på 30-50 år, da de hurtigt blev så utætte, vakkelvorne eller slidte, at det var bedre at bygge et nyt hus end at forsøge at vedligeholde det gamle.

Husene er de såkaldte 3-skibede huse, hvilket hentyder til, at taget har været båret af to rækker stolper inde i huset, således at huset har været delt op på langs i 3 ”skibe” (med en dårlig henvisning til kirkekonstruktioner). Væggene har bestået af fletværk med lerklining. I nogle tilfælde var hele eller dele af væggen nedgravet i en grøft, som det var tilfældet med hus XV (fig. 7).

Figur 6. Rekonstruktionstegning af treskibet hus. Illustration: Jeanette Nørgaard, © Viborg Museum

Figur 7. Højvangen hus XV

Hus XV er det bedst bevarede eksempel. Som det ses, har der i hvert fald været væggrøft i hele husets østlige del. Det er langt fra sikkert, at der har været væggrøft hele vejen rundt, for denne hustype findes med væggrøft i både hele eller dele af vægforløbet. Også i andre huse fra denne tid ses grøfter i dele af husene.

Ingen af de førromerske huse fra Højvangen havde spor efter båseskillerum. Det er ellers ret almindeligt i huse fra denne tid. Spor efter båseskillerum viser, at der har været stald i husets ene ende, som oftest østenden. Når det ikke har kunnet konstateres her, skyldes det måske bevaringsforholdene.

Bosættelsen fra ca. 400-100 f.Kr. i lokalt perspektiv

Vi ved ikke, hvor omfattende bopladsen fra førromersk jernalder har været. Den har givetvis fortsat mod nord, og vi må antage, at et betydeligt antal hustomter og andre anlægsspor blev ødelagt, da den første del af ”Højvangen” blev bygget.

Hustomter fra midten af førromersk jernalder hører til blandt de fortidsminder, vi ret ofte finder spor efter. Men det er ikke ret tit vi kan sige noget om, hvor man begravede de døde, især fordi datidens grave var nogle usle, små brandgrave, som vi sjældent finder, og som vi næsten aldrig finder daterende oldsager i. Men ved ”Højvangen” kan vi måske alligevel komme med et bud på placeringen af gravplads i forhold til boplads. Ved udgravningerne forud for anlæggelsen af ”Bylångsvej” i 1996, blev der fundet tre små brandgrave (fig. 7). Der var som sædvanligt ingen fund ud over de brændte ben i de tre grave. De to af dem var placeret oven i en grube med dele af mange knuste lerkar fra den tidligste del af jernalderen, så de kan i hvert fald ikke være ældre. Vi tror, at de er fra samme tid som de huse, vi fandt i den vestlige del af udgravningen. Hvis det er rigtigt, har man altså valgt at begrave de døde ca. 100 m. fra bopladsen, og vel og mærke ikke ved den nærmeste ældre gravhøj, men ved foden af en gravhøj, der lå lidt længere væk.

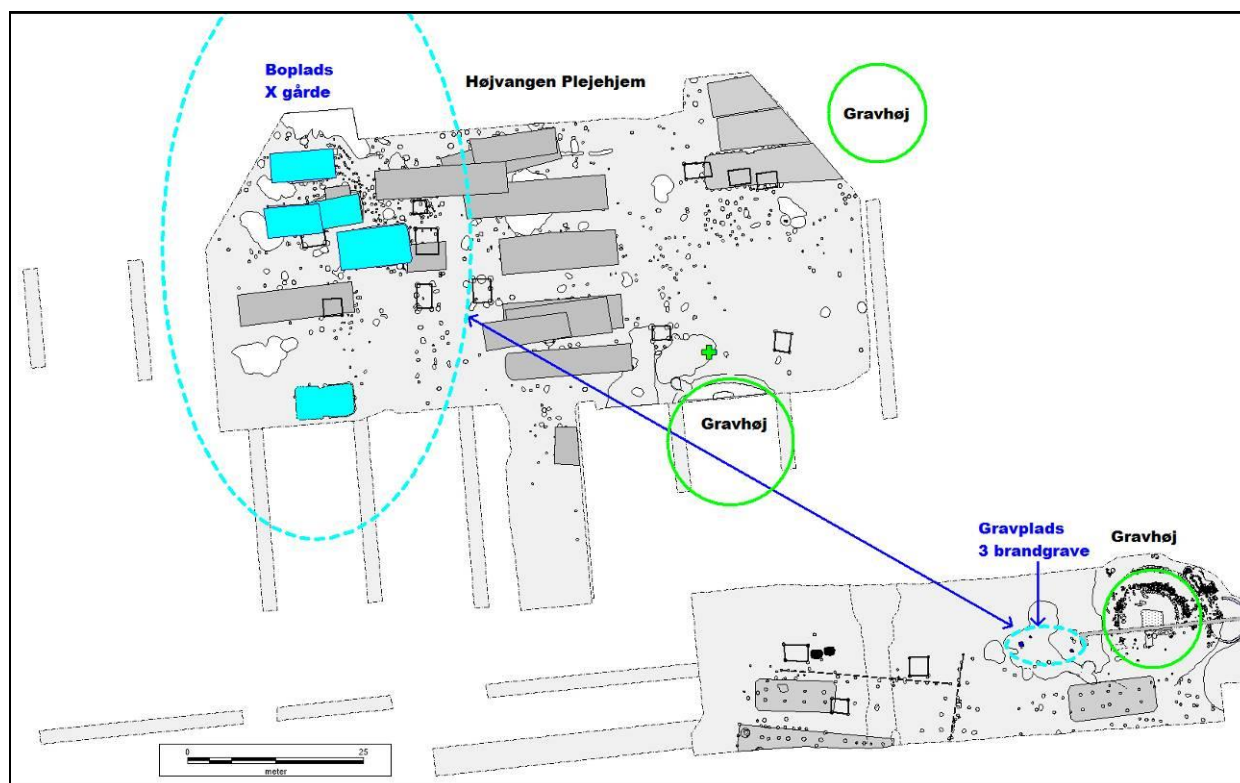

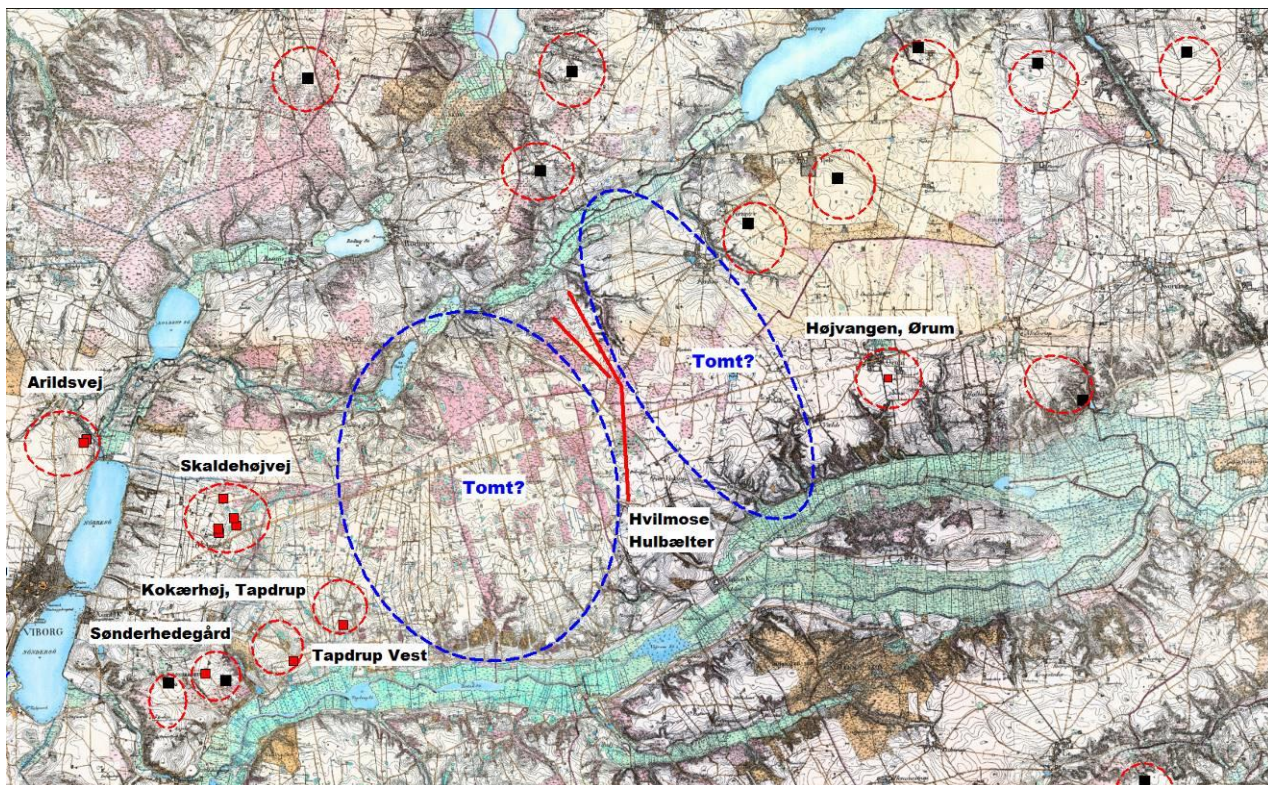
Fig. 7. Højvangen. Huse fra ca. 400-100 f. Kr. vist med blå. Nogle grave fra samme tid er måske fundet ca. 100m mod sydøst ved udgravningerne på Bylångsvej.

Små treskibede huse med væggrøfter fra førromersk jernalder kaldes ofte ”Grøntofthuse”. Navnet skyldes, at de blev fundet for første gang ved gården Grøntoft mellem Herning og Ringkøbing. Her blev der i slutningen af 60’erne udgravet en stor bebyggelse fra førromersk jernalder med over 200 huse, der løbende havde afløst hinanden over en periode på ca. 350 år. Siden er hustypen dukket op i stort set hele det vestlige og nordlige Jylland, dog ikke i Thy, hvor man byggede huse med græstørsvægge.

I området omkring Viborg kender vi nu ca. 20 lokaliteter med sådanne langhuse. De ligger nogle steder med få kilometers mellemrum og viser således, at Viborg-egnen har været ganske tæt bebygget i perioden. Generelt er der op til 6-10 gårde i hver landsbyfase, og de fleste steder er der som ved Højvangen fundet flere faser.

De fleste af lokaliteterne er dukket op i løbet af de sidste knap 10 år. Vi begynder således at få et ganske godt billede af bebyggelsen fra ældre førromersk jernalder. Desuden suppleres vores viden om bebyggelsen af agersystemer fra perioden. De kendes over 50 steder på Viborg-egnen, og nogle steder ligger de i tilknytning til nogle af de bebyggelser, vi har udgravet.

Hvis vi nu kun ser på fundene øst for Viborg, så har vi her især fundet mange spor efter Grøntofthuse ved "Skaldejvej" i Overlund (fig. Figur 8). Men vi har også fundet nogle stykker ved "Sønder Hedegård" tæt på Viborg Golfbane, to steder ved Tapdrup samt ved "Arildsvej" i den nordlige udkant af Viborg. Dertil kommer de registrerede agersystemer.

Figur 8. Bopladser med Grøntofthuse (røde firkanter), formodede bosættelsesområder (rød stiple), agersystemer (sorte firkanter) og hulbælter (røde streger) fra førromersk jernalder, ca. 400-100 f.Kr. Mulige tomme områder (blå stiple).

I relation til fundene fra "Højvangen" er det endnu mere spændende, at vi nord og syd for "Hvillose" lidt vest for Ørum har fundet spor efter såkaldte hulbælter (fig. 8). Hulbælter består af et massivt bælte af tætstillede huller i mere eller mindre tilfældig orden (fig. 9), og de er fra samme tid som Grøntofthusene. Hulbælterne er typisk 3-5 m brede, men kendes fra 1 til 10 m bredde. Nogle strækker sig i nærmest lige linjer over flere kilometer – oftest hvor færdslen skal passere et relativt smalt sted mellem to naturlige forhindringer så som vådområder, slugter eller lignende – andre synes at omkranske landsbyer. Der er i Danmark fundet hulbælter knap 50 steder, især i det vestjyske med området omkring Viborg som det østligste, men også enkelte ved Horsens og på Lolland.

Figur 9. Del af hulbæltet nord for Hvilmose. I forgrunden snittede huller, bagved ses det massive bælte af huller.

Figur 10. Figur 27. Billedet af hulbæltet Hvilmose syd for Foulum. Foto: Esben Schlosser Mouritsen.

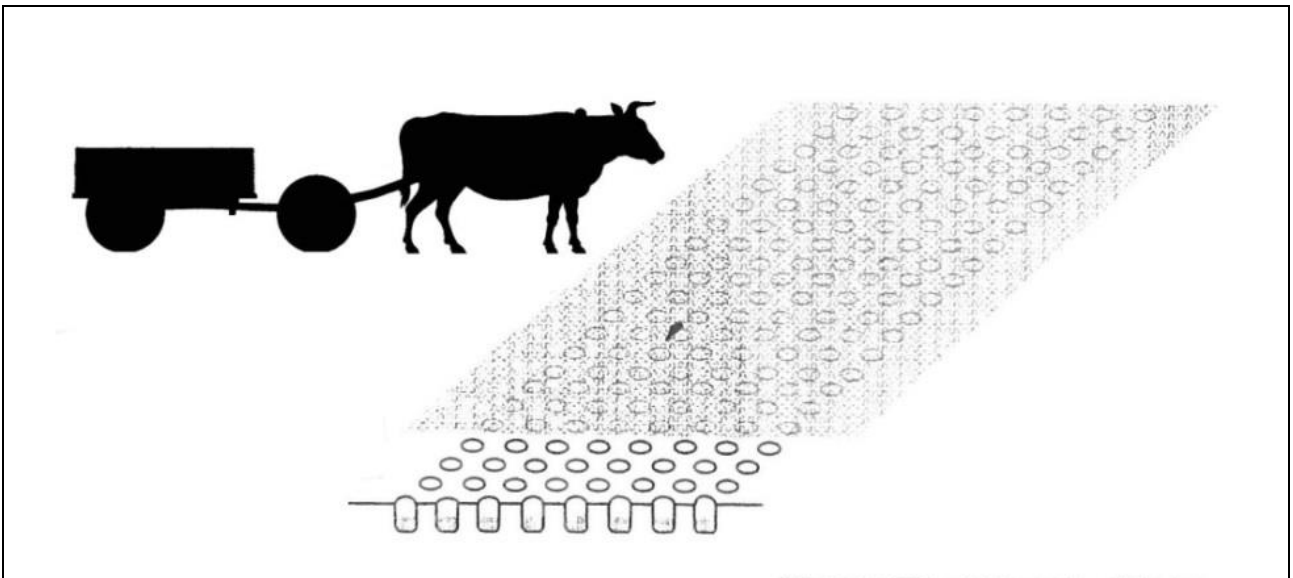
For 10 år siden troede man, at der havde stået stolper i hullerne, og de blev derfor tolket som forsvarsanlæg. Det har siden vist sig, at det ikke er tilfældet. Hullerne har stået åbne, og formentlig med jorden kastet op i mellem dem. Det har betydet, at området var svært fremkommeligt, særligt med vogn eller i større grupper. Nogle tolker stadig anlæggene som forsvarsanlæg, og som de ligger rundt om landsbyerne, er det da også en nærliggende tanke. Ikke mindst da man i ét heldigt tilfælde har fundet træspidser mellem hullerne – de har ikke været rare at træde på med bare tæer eller i tynde lædersko for den sags skyld.

De meget lange hulbælter er imidlertid svære at se som forsvarsanlæg. De har dårligt kunnet patruljeres endsige forsvares med bemanningen fra en enkelt landsby, og i en tid hvor vi ved, at bue og pil samt spyd var en del af våbenudvalget, er det svært at se, hvordan et hulbælte har kunnet gavne ret meget, hvis det kom til åben kamp.

Ofte ligger de lange hulbælter i øde områder uden nærliggende bebyggelse og samtidig er de placeret på tværs af formodet, større færdselsårer. Derfor er det også en mulighed, at der er tale om en færdselskontrollerende foran-

staltning nærmere end et egentligt forsvarsværk. Man har måske ønsket at kunne kontrollere, hvem og hvad der kom ind i ens territorium, og man har måske endda kræve en form for vejskat eller told. Nok har man til fods kunne passere et hulbælte, men med vogne har det været nærmest umuligt (fig. 11). Hjulene har ikke egned sig til at køre hverken gennem det ujævne landskab eller over et hulbælte, så man har været tvunget til at vælge vejene.

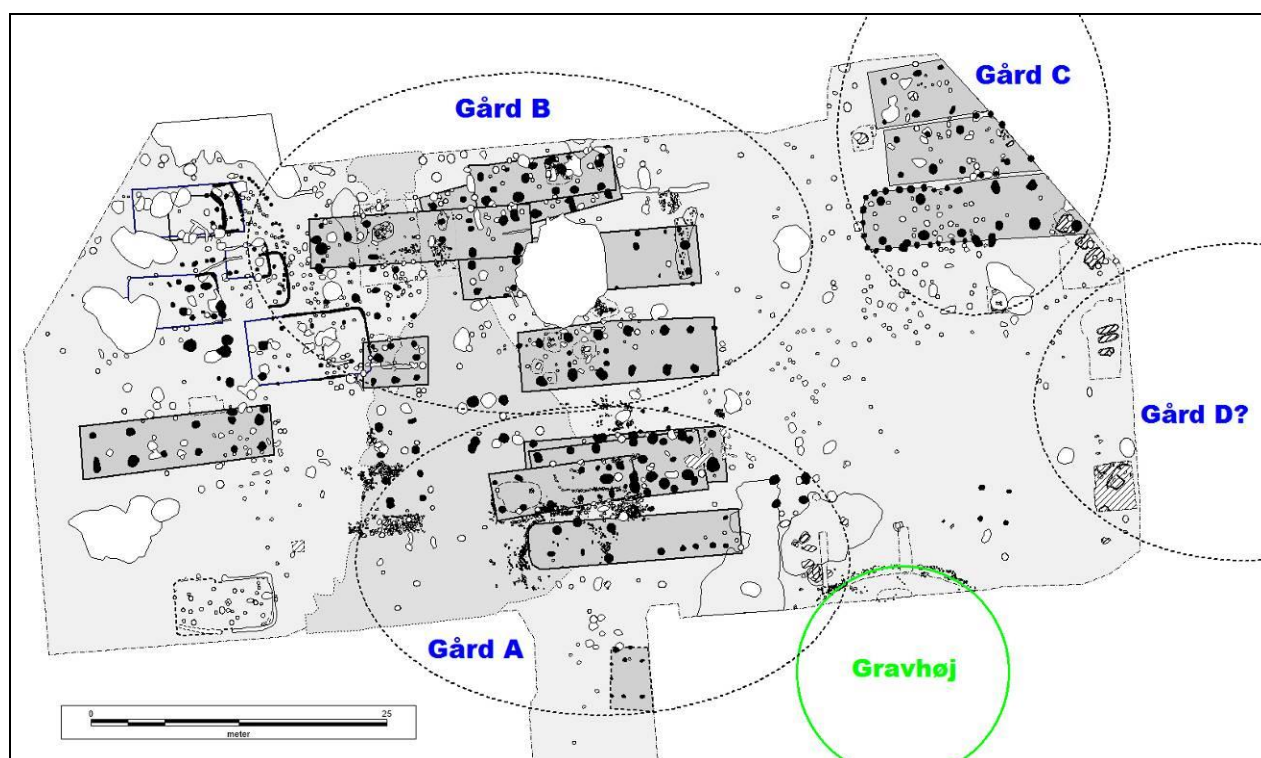
Det er også muligt, at hulbælterne i stedet for eller samtidig har været en markør i landskabet både fysisk og mentalt, om hvor grænsen mellem to landsbyers eller landsbysammenslutningers ressourcerområde gik. Denne mentale markør er forblevet aktiv, også selvom selve hulbæltet efterhånden fremstod mindre synligt. Kun få steder ser hulbælterne ud til at være vedligeholdt, så funktionen af dem har kun været en relativ kortårrække, men mentalt kan det godt have spillet en rolle i flere generationer. Hvorfor man har så har valgt denne temmelige særegne konstruktionsform frem for en vold og/eller en grøft er lidt uklart, men måske har det arbejdsmæssigt været relativt hurtigt at opføre. Om effekten så har været helt den ønskede er usikkert og anlægstyperne menes da også at gå af brug i løbet af førromersk jernalder.

Figur 11. Hulbæltet som færdselskontrollerende element. Frit kombineret efter P.O. Rindel 2001 og P.O. Schovsbo 1987.

Dele af landsby fra ca. 100 f.Kr. til ca. 150 e.Kr.

I århundredet op mod år 0 og i de følgende par hundrede år fortsætter bebyggelsen på ved ”Højvangen”. Der er fundet omkring 14 øst-vest orienterede langhuse, der menes at have stået i denne periode, og desuden er der ni småbygninger eller staklader, der også formodes at være fra denne tid (fig. 12). Det er sandsynligt, at bebyggelsen har været større end det undersøgte område. I hvert fald mod nord under den gamle del af ”Højvangen”, må vi regne med at der ligger adskillige huse. Det er således ikke lige til at fastslå antallet af huse, der har ligget der samtidigt, men at vi har at gøre med en landsby, synes der ikke tvivl om.

Figur 12. Højvangen. Langhuse (mørkgrå) fordelt på mulige gårde fra ca. 100 f.Kr. til ca. 150. e.Kr.

Også fra denne tid er der mange af hustomterne, der ligger mere eller mindre oven i hinanden. Det gjorde selvfølgelig udgravningen mere kompliceret, men på den anden side, så giver det også i nogle tilfælde muligheder for at afgøre, om et givet huse er ældre eller yngre end et andet hus. Det vil blive alt for omfattende at præsentere de enkelte hus fra denne tid, men det kan bemærkes, at vi foreslår, at de udgravede hustomter hører til (mindst) tre-fire gårde (fig. 12). Gårdene A-B ser ud til hver at have 4-5 faser af et langhus, mens den udgravede af gård C kun rummer tre faser. Vi formoder endvidere, at der øst for det udgravede område ligger Gård D, da der i den østlige kant af udgravningen blev fundet stenlægninger og stolpehuller. Husene fra denne tid er betydeligt længere og dermed større end de små, lidt ældre Grøntofthuse. Da de også er bygget af kraftigere tømmer kan det ikke udelukkes, at de gennemsnitlig har haft en lidt længere levetid. Hvis disse større huse har haft en gennemsnitlig levetid på ca. 40-50 år og der er fem faser i hver gård, så svarer det nogenlunde til de ca. 200-250 år, vi formoder denne del af bosættelsen omfatter.

Bevaringsforholdene for denne del af landsbyen var som nævnt ovenfor (fig. 4) meget bedre end for den ældre del af landsbyen med Grøntofthusene. Her fandt vi således dele af brolagte, velbevarede 'veje' eller gangstier (fig. 13) og mortersten stående in situ (fig. 14), hvor de stod, da husene var i brug for ca. 1.000 år siden.

Figur 13. Højvangen. Rester af stenlagt vej kantet med større sten især i den ene side.

Figur 14. Højvangen. To mortersten og to stenlagte ildsteder afdækket i husets midterakse.

En lille detalje fra pladsen afslører endnu mere af dagliglivet. Der blev på pladsen fundet flere ildsteder. I to af dem blev der fundet små nedsatte, hele kopper (fig. 15). Begge ildstederne var stensatte, og på stenene var der så placeret henholdsvis en og to små kopper. Derefter var ildstederne forsejlet med et lag ler. Det må formodes, at kopperne har været en slags offer til "husguden", måske for at bringe held til madlavningen eller for at formilde den der styrede ilden, således at ilden blev på ildstedet og ikke satte ild til huset. Den slags ofre ses ret ofte i de bevarede ildsteder i periodens huse.

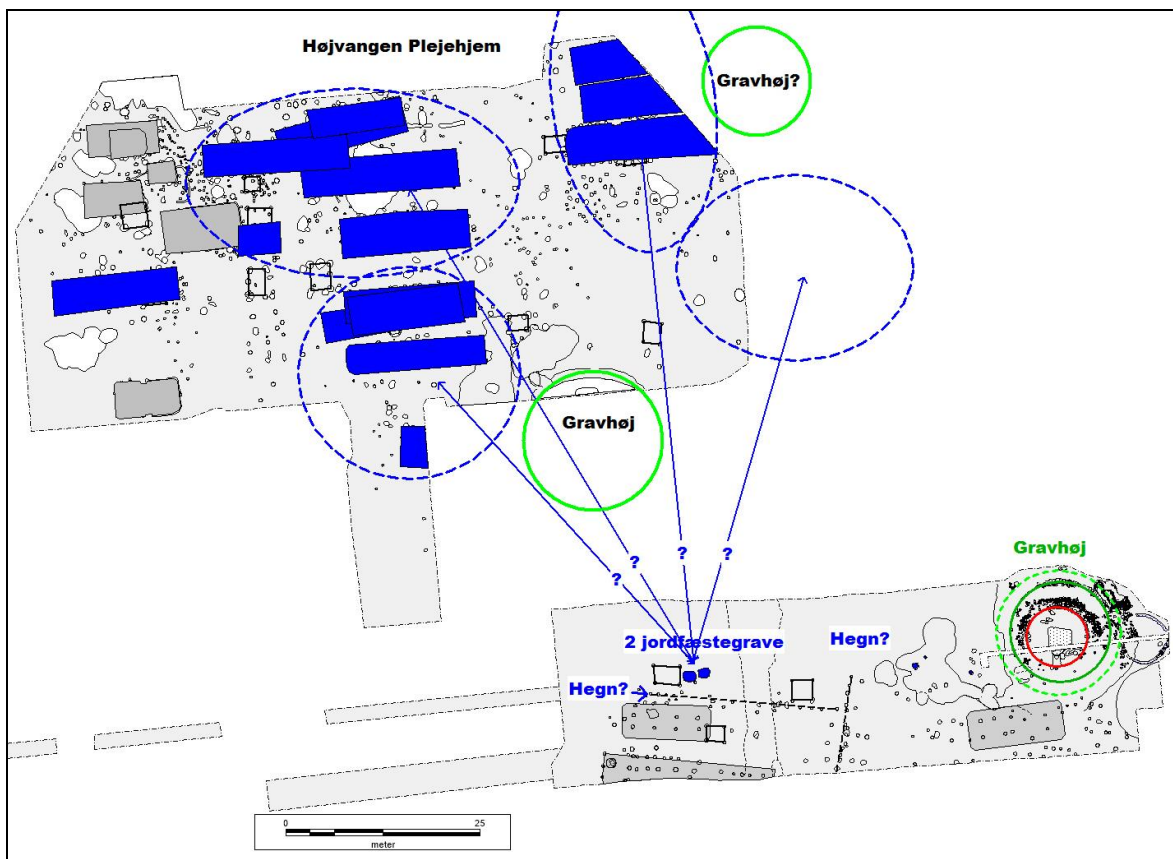
Figur 15. Højvangen. Kop stående på sten i stensat ildsted.

Når der er så gode bevaringsforhold, som det var tilfældet ved "Højvangen", så gør vi også flere fund end det er tilfældet på bopladser, hvor der næsten kun er stolpehuller tilbage. Ovenfor er de store mortarsten vist (fig. 4 og 14), men fundene rummer bl.a. også stykker af slibesten til hvæsning af jernknive osv., kværnsten til at male korn med samt masser af lerkarskår (fig. 16).

Figur 16. Højvangen. Slibesten, kværnsten og kop.

Hvor lå gravene til de døde fra de mange huse i fra denne del af landsbyen? Når det gælder den ældre del af bosættelsen, så aner vi det ikke. Grave fra tidsrummet mellem 100-0 f.Kr. er også yderst sjældne, men vi kender nogle få urnegrave fra denne tid. Når vi når lidt ind i ældre romersk jernalder, så kender vi til gengæld mange grave, fordi man igen begynder at lave jordfæstegrave, der nu graves mere eller indre dybt ned i jorden. Ved ”Højvangen” er vi så heldige, at der allerede ved udgravningerne forud for anlæggelsen af ”Bylångsvej” blev fundet to sådanne lerkargrave (fig. 17).

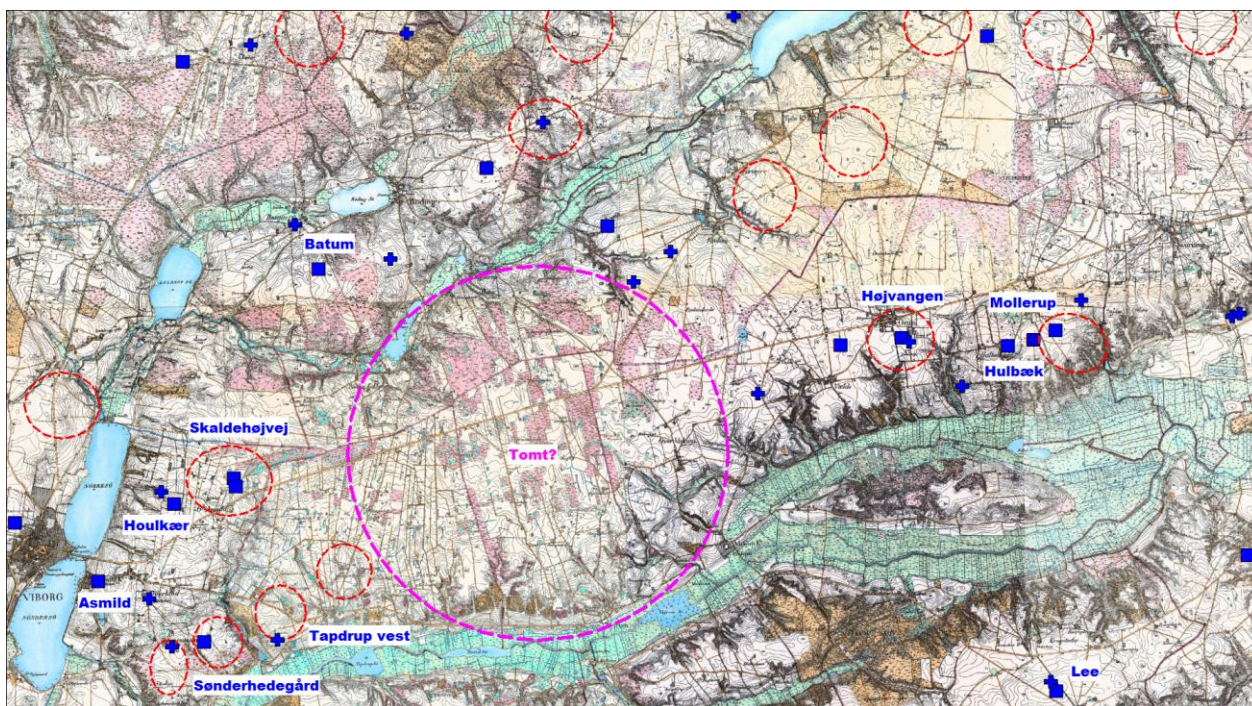

Figur 17. Højvangen. Huse fra ca. 100 f.Kr. – ca. 150 e. Kr. vist med blå. Nogle grave fra samme tid er måske fundet ca. 50 m mod sydøst ved udgravningerne på Bylångsvej.

De to grave blev fundet tæt sammen, men lidt væk fra de to gravhøje. På denne tid har man tilsyneladende ikke haft noget ønske om af placere graven ved foden af de ældre gravhøje. Afstanden til de det nærmeste hus, der kan være fra samme tid er ikke mere end ca. 40 m, men vi kan ikke vide, hvilken gård og/eller hvilket hus de to døde kom fra.

Bosættelsen fra ca. 100 f.Kr. – 150 e. Kr. i lokalt perspektiv

Når det gælder fundene fra ældre romersk jernalder, så er vi også ved at have lokaliseret en del bebyggelser. Men nok så væsentligt er det, at vi kender en række gravpladser med jordfæstegrave eller såkaldte lerkargrave fra denne tid. Derfor er vi ved at få et ganske godt billede af bebyggelsen fra ældre romersk jernalder og kan forsøge at sammenligne den med bebyggelsen fra førromersk jernalder (Figur 18).

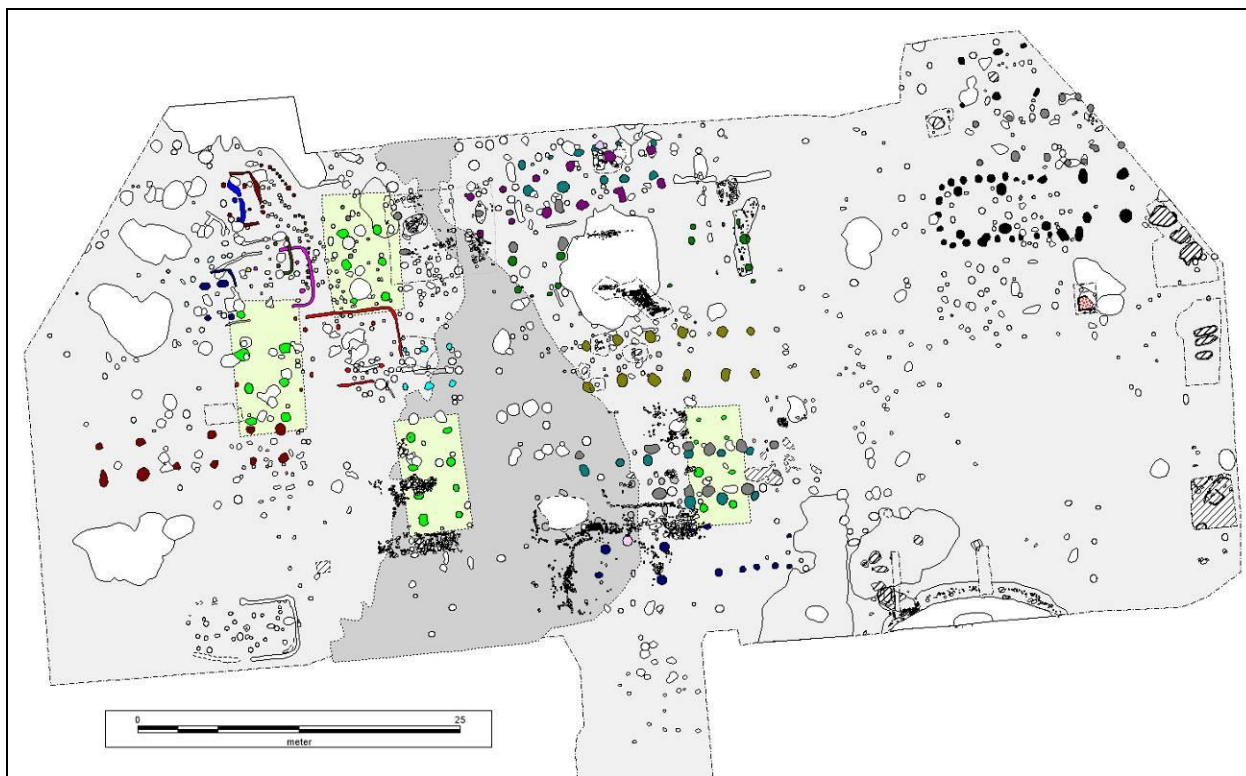

Figur 18. Bopladser (blå firkanter) og grave (blå kors) fra ældre romersk jernalder. Desuden formodede bosættelsesområder fra midten af førromersk jernalder. Mulige tomme områder (lilla stiplet).

Umiddelbart ser det ud til, at vi har fundet 20-25 bosættelsesområder og dermed lidt flere end de 16 sikre/formodede landsbyer, vi mener at have lokaliseret fra midten af førromersk jernalder. Nogle af dem som ”Højvangen”, ligger i de samme områder, sådan som det er tilfældet ved ”Skaldehøjvej”, ”Sønderhedegård” og ”Tapdrup Vest”. Der er dog også fundet nye områder med bopladser og eller grave steder. Vi finder det indtil videre mest sandsynligt, at det især skyldes manglende undersøgelser, og tror derfor ikke, at man har bosat sig i nye områder eller har fraflyttet områder. Det kan selvfølgelig være sket enkelte steder, men ikke generelt. Men nok så bemærkelsesværdigt er det, at det tomme områder vi så på hver side af hulbæltet (fig. 8) også er tomt i ældre romersk jernalder (fig. 18). Ser vi lidt nøjere på dette område, så var der tidligt i 1800-tallet stadig ret omfattende hedearealer i den centrale og den nordlige del. Måske antyder disse hedearealer, at her har der været ubeboede områder (hedearealer) helt tilbage til den tidligste jernalder. Fremtidige undersøgelser vil forhåbentlig vise om vores teser er mere eller mindre korrekte/fejlagtige!

Den sidste fase af landsbyen?

Husene fra ældre jernalder ligger næsten altid orienteret øst-vest, sådan som det var tilfældet med alle de huse vi ovenfor har vist (fig. 5 og fig. 10). Men ved "Højvangen" er der faktisk også spor efter nogle langhuse, der vender 'på tværs', altså er orienteret nord-syd (fig. 19).

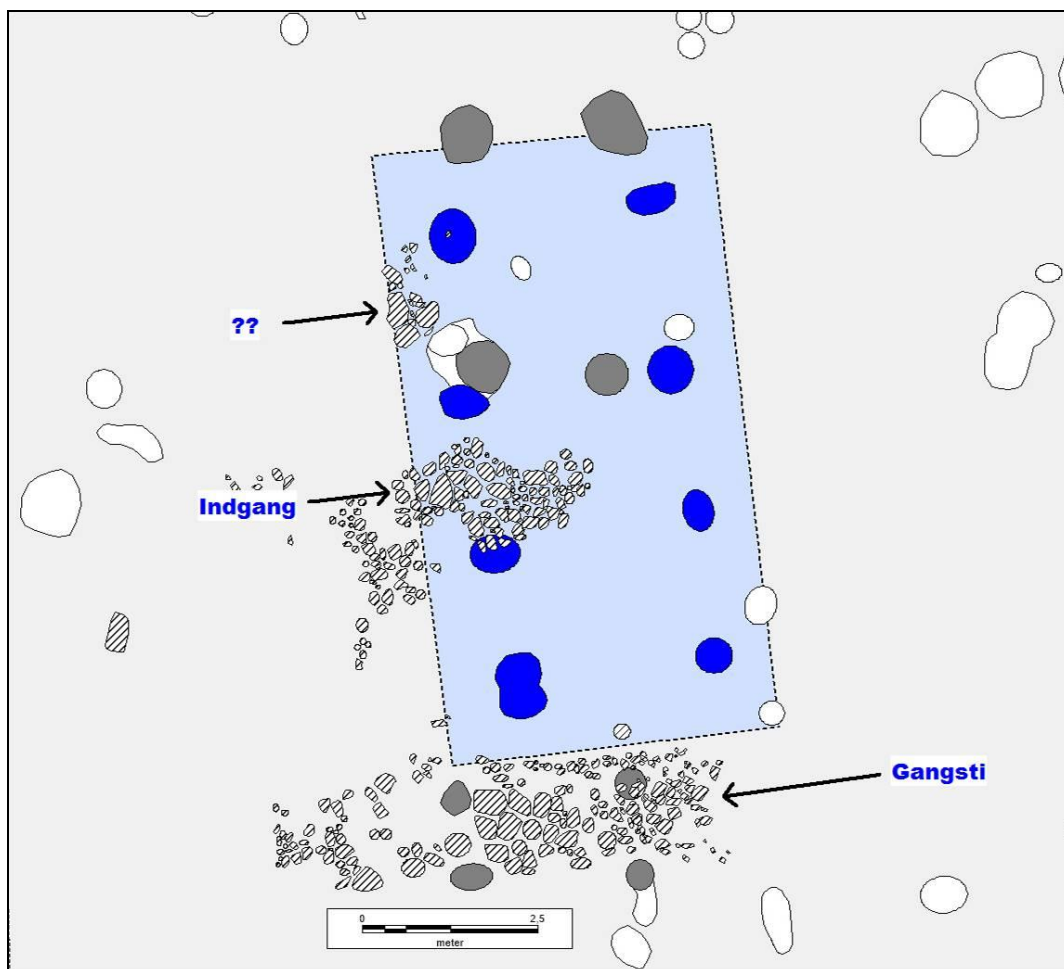

Figur 19. Højvangen. N-S orienterede langhuse fra sen ældre romersk jernalder?

Det er ikke almindeligt at finde spor efter sådanne N-S orienterede huse og derfor skal et enkelt af dem præsenteres nærmere.

Hus XXVIII er det tydeligste og mest spændende af de fire N-S orienterede langhuse (fig. 20). Der synes ikke tvivl om, at huset har haft fire sæt tagstolper. Vi tror ikke vi har fundet spor efter andre stolpehuller til huset, og dermed heller ikke spor efter indgangen, selv om det ofte er tilfældet med hustomter fra ældre jernalder. Det kan skyldes bevaringsforholdene, hvor husets indgangsstolpehuller ikke er nået ned gennem de ældre kultur- og muldlag. Men derudover kunne det se ud til, at der lige syd for huset har været en stenlægning, vel dele af en gangsti, der har ført lige forbi husets sydgavl. Det kunne desuden se ud til, at der har været en stenlagt indgang, der har været placeret midt i vestsiden og har gået helt ind til midten af huset. Endelig ser det ud til, at der i husets norddel har været en lille stenlægning langs husets vestvæg. Betydningen af denne stenlægning er uvis.

Figur 20. Højvangen hus XXVIII. Blå: tagstolpehuller til huset. Mørkgrå: Stolpehuller til to ældre staklader.

Hvor gammelt er dette hus og dermed formodentlig de tre andre lignende huse? Vort bedste bud er, at disse huse også er fra ældre romersk jernalder. De lerkarskår der er fundet mellem stenene på gangstien syd for huset og på den formodede indgangsstenlægning tyder i hvert fald på dette.

Afsluttende bemærkninger.

Som det forhåbentlig fremgår af ovenstående, så var fundene fra førromersk og ældre romersk jernalder ret så omfattende. Hvis man allerede i slutningen af 1970'erne havde foretaget tilsvarende undersøgelser af det noget større område, der blev berørt ved anlæggelsen af den ældre del af plejehjemmet "Højvangen", havde vi i dag haft endnu flere oplysninger og fund at fremlægge.

Da vi foretog prøvegravningen forud for det nye byggeri troede vi faktisk, at vi også ville finde spor efter en yngre bosættelse. Dels troede vi umiddelbart, at de N-S orienterede huse ville være yngre og dels fandt vi et stykke af en hvæssesten, som kunne være fra yngre jernalder (fig. 21). Men denne antagelse kunne udgravningerne ikke bekræfte. Godt nok fandt vi et stykke af en drejekværnsten af gnejs, som formodentlig er fra yngre jernalder (fig. 21). Men den blev fundet i/ved en større nedgravning, hvor man har nedgravet nogle store sten efter bosættelsens afslutning.

Figur 21. Højvangen. Stykke af drejekværnsten og hvæssesten.

Det ser altså ud til, at man omkring 150-200 e.Kr. er flyttet væk fra det område vi undersøgte og hvor den nye del af "Højvangen" nu er bygget. Hvor flyttede man hen? Måske flyttede man kun en lidt mod sydøst. I hvert fald kunne ét af langhusene og et par mulige hegn, der blev fundet ved udgravningen forud for anlæggelsen af Bylangsvej tyde på det (fig. 17). Men det kan også være, at man i hvert fald midlertidigt er flyttet ca. 1 km mod vest. Her er der fundet stolpehuller og andre anlægsspor, der ud fra enkelte lerkarskår måske kan være fra yngre romersk eller ældre germanske jernalder og dermed fra engang i tidsrummet ml. ca. 300-550 e. Kr. Men det er en helt anden historie.

Tak til Tjele Kommune for et godt samarbejde.

Relevant litteratur

Ethelberg, Per; Nis Hardt, Bjørn Poulsen & Anne Birgitte Sørensen 2003: Det sønderjyske landbrugs historie: jernalder, vikingetid og middelalder. Haderslev.

Jensen, Jørgen 2003: Danmarks Oldtid – Ældre Jernalder 500 f.Kr. - 400 e.Kr. København.

Nielsen, Mikael Holdgaard m. fl. 2011: Den ældre jernalder på Fyn - det levede liv 500 f.Kr.-150 e.Kr. Odense.

Diverse oplysninger

Viborg Stiftsmuseums j. nr.:	VSM G651
Lokalitet:	Højvangen, Ørum
Sogn, herred og amt:	Ørum, Sønderlyng, Viborg
Dansk Kulturhistorisk Centralregister:	131213-86 (boplads) og 131213-41 (gravhøj)
Bygherre:	Tjele kommune
Gravemaskine fra:	MVV Birger Larsen A/S
Deltagere i udgravningen:	Arbejdsmand Mogens K. Sørensen Arbejdsmand Nis Gundesen Arbejdsmand Rune Vammen Lesner Studertermedhjælp Mads Bakken Thastrup Studertermedhjælp Maiken Munch Bjørnholt Studertermedhjælp Palle B. Larsen Studertermedhjælp Poul K. Jørgensen Studertermedhjælp Peter B. Jensen Studertermedhjælp Marika G. Palitzsch Daglig leder Njal J. Geertz

Dokumentationsmaterialet bestående af beretning, tegninger, fund, fotos m.v. opbevares på Viborg Museum, Hjultorvet 4, 8800 Viborg.

Undersøgelsen er betalt af bygherren - Tjele Kommune

Om kulturhistorisk rapport

Når der er foretaget en arkæologisk udgravning, der er helt eller delvist finansieret af en privat eller offentlig bygherre, skal der udarbejdes en særskilt rapport til bygherren/anlægsmyndigheden. Den kulturhistoriske rapport skal være almindeligt tilgængelig, præsentere udgravningens resultater og sætte dem i sammenhæng med det omgivende landskabs kulturhistorie.

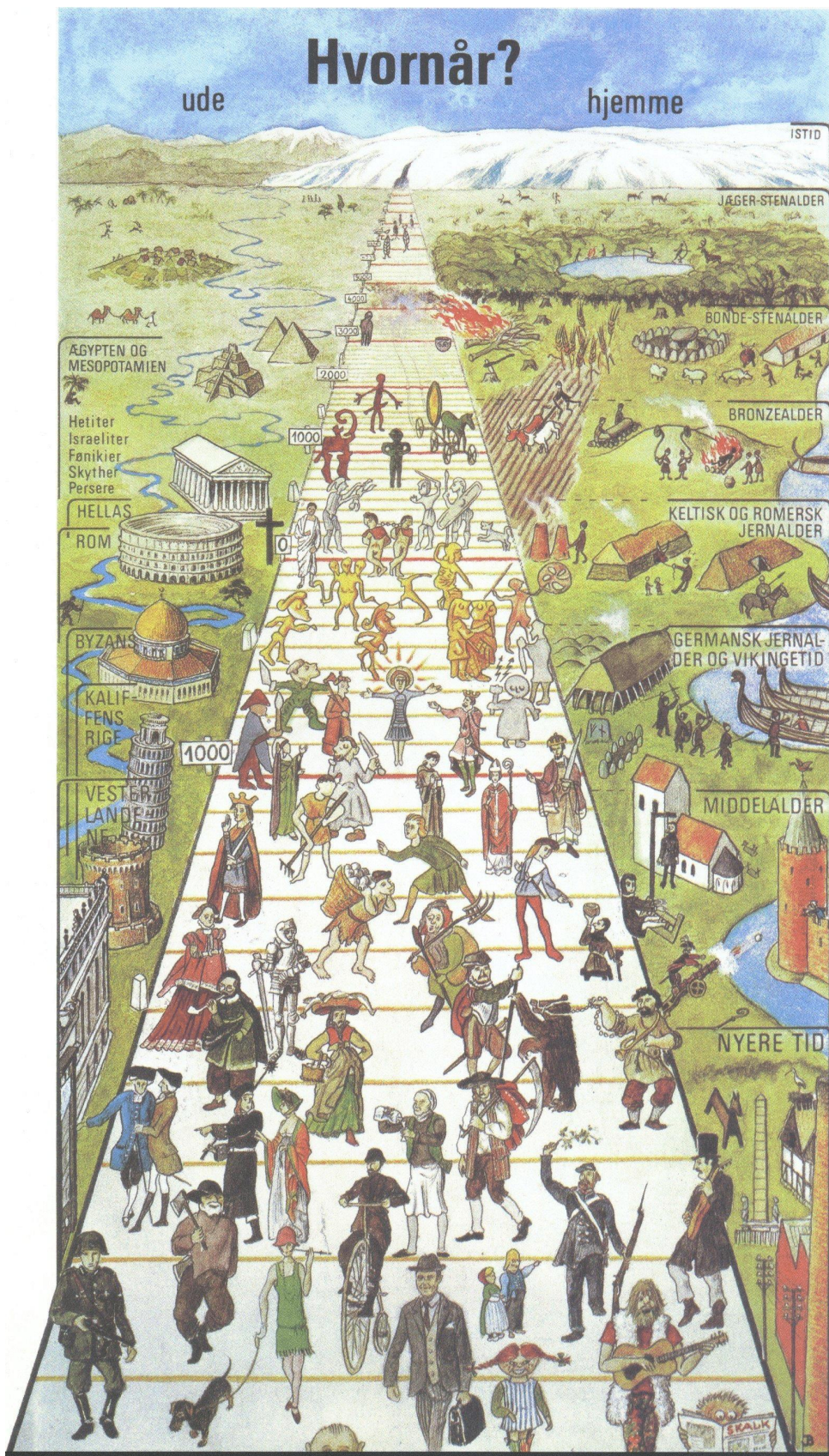
Viborg Museum udgiver museets kulturhistoriske rapporter i en fortløbende serie, som indtil 2017 har været kaldt bygherrerapporter i stedet for kulturhistoriske rapporter. Rapporterne er tilgængelige på museets hjemmeside – www.viborgmuseum.dk.

Liste over Viborg Museums kulturhistoriske rapporter

1. Båndruplund - en boplads fra bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2004.
2. Nordentofte, Skals - en boplads fra sen yngre stenalder, bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
3. Brokbakken - en samlingsplads fra bronzealder og en gravplads fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
4. Lynderup SV - et aktivitetsområde fra sen yngre stenalder og bronzealder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2006.
5. Teglværksvej - en boplads fra ældre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2005.
6. Klejtrup Syd - en boplads fra sen yngre stenalder / tidlig ældre bronzealder. Marianne Høyem Andreassen. 2005.
7. Krogen, Aidt. Gravplads, huse, kirke og agersystemer fra jernalder og middelalder. Njal J. Geertz og Astrid Skou Hansen. 2012.
8. Højvangen, Ørum. Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen.
9. Stenshede - en gravhøj og andre fund fra yngre stenalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2006.
10. Ørum Sportsplads - et aktivitetsområde fra ældre jernalder. Mikael H. Nielsen. 2005.
11. Sundstrup Øst - en boplads fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen. 2006.
12. Ettrupvej, Fjelsø - to aktivitetsområder fra bronzealder eller jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2006.
13. Løvel Syd - bebyggelsesspor fra yngre bronzealder og ældre germansk jernalder. Malene R. Beck & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2006.
14. Skaldehøj og Arildsvej - to bopladser fra førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2006.
15. Liseborg - et forsvarsværk fra tidlig førromersk jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
16. Lindum syd - langhus fra middelalderen. Jesper Hjermin. 2006.
17. Søhuset, Viborg - på kanten af middelalderbyen. Marianne Greve Iversen. 2006.
18. Formyre SØ - hustomt og grave fra sen ældre bronzealder - fladmarksgravpladser fra tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
19. Tindbækvej 25 - Gravhøj fra enkeltgravskultur. Martin Mikkelsen og Mikkel Kiildsen. 2007.
20. Langmosegård - en boplads fra yngre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2007.
21. Løgstrup SØ - en boplads fra yngre jernalder - aktivitetsspor fra yngre bronzealder. Sanne Boddum, Mikkel Kiildsen & Mikael H. Nielsen. 2007.
22. Viborg Vestermark - Bopladser fra bronzealderen. Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
23. Ridder Munks Vej - En gravplads m.m. fra stenalder, bronzealder og jernalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2007.
24. Rødding SV - bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2009.
25. Randrup Mølle - et langhus med forsænket østende fra yngre stenalder. Sidsel Wåhlin og Martin Mikkelsen. 2008.
26. Spangsdal II og Gl. Asmild. Gårdsanlæg fra Middelalder og nyere tid. Mette Klingenberg og Lars Ager-snap Larsen. 2010.

27. Bjerring Hede - bopladser og gravplads fra ældre jernalder. Asger V. Amundsen, Tobias Danborg Torfing og Martin Mikkelsen. 2012.
28. Liseborg Høje - boplads fra yngre bronzealder - begravelse i vognfading fra vikingetid. Elin Vanting & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
29. Stenshede Syd - Gravhøj fra enkeltgravskultur - bopladser fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Claus Sørensen og Martin Mikkelsen. 2009.
30. Hjortdalgård - en boplads fra ældre jernalder. Claus Frederik Sørensen og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
31. Sønder Mose - en bebyggelse fra ældre bronzealder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
32. Rådmandshus - bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder på Viborg Vestermark. Mikkel Kiildsen. 2009.
33. Højlund Spangsdal I - landsby fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2009.
34. Rugballegård - brandgrave og boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
35. Kokær Høj - bebyggelse fra jernalder. Mikkel Kiildsen. 2009.
36. Birgittelyst - boplads og aktivitetsområde fra yngre bronzealder og førromersk jernalder samt vejforløb fra historisk tid. Jakob Westermann og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
37. Ørum Industrivej - boplads fra yngre bronzealder og førromersk jernalder. Elin Vanting. 2009.
38. Mølgård, Resen - boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen, Mikkel Kiildsen, Kamilla F. Terkildsen. 2009.
39. Iller - en bebyggelse fra yngre jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
40. Toftumvej, Mønsted. Jættestuetomt fra yngre stenalder samt boplads fra romersk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2009.
41. Hulbækvej 31 - boplads og grave fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
42. Hørup - bebyggelsesspor fra ældre og yngre jernalder. Mikkel Kiildsen & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
43. Tindbæk Hestehave - en boplads fra yngre stenalder samt en boplads og en urnegrav fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
44. Møllegård, Klejtrup - boplads fra sen yngre stenalder og bronzealder. Sanne Boddum. 2010.
45. Neder Hallum, Ravnstrup - bebyggelse og aktivitetsspor fra germansk jernalder og vikingetid. Mette Klingenberg. 2010.
46. Løgstrup Nord - bebyggelse fra yngre stenalder til førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2010.
47. Haugårdvej 17 - en bebyggelse fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
48. Ørndrup Vest - aktivitetsspor fra yngre stenalder og bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
49. Skals Nord - en bebyggelse fra yngre bronzealder og/eller tidlig førromersk jernalder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
50. Hestdalvej, Viborg Vestermark - bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder. Mikkel Kiildsen. 2011.
51. Hjarbækvej - en lille samlingsplads fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2011.
52. Tapdrup Vest - bebyggelse og aktivitetsområde fra ældre jernalder samt overpløjet gravhøj fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen. 2011.
53. Troelstrup - bebyggelse fra ældre jernalder. Mikkel Kiildsen. 2011.
54. Duehøj Syd - boplads og begravelser fra bronzealderen. Martin Mikkelsen. 2011.
55. Toftum - boplads fra ældre jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2011.
56. Hvolris Skovbakke, Hvolris Jernalderlandsby. Martin Mikkelsen. 2011.
57. Låstrup Bakken - boplads fra yngre bronzealder. Bente Grundvad, Sidsel Wåhlin, Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen. 2011.
58. Kragssøgård - boplads fra yngre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2011.
59. Liseborg Høje II - Små treskibede huse fra y. stenalder. Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen. 2011.
60. Korsbakken og Havhus - bebyggelse fra yngre romersk - ældre germansk jernalder Bente Grundvad Nielsen og Kamilla Fiedler Terkildsen. 2011.

61. Domdalsgård - gravplads fra ældre romersk jernalder, - landsby fra ældre og yngre germansk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen og Sanne Boddum. 2011.
62. Bygdalgård - bebyggelse fra yngre stenalder til slutningen af bronzealderen. Mikkel Kiildsen & Sidsel Wåhlin. 2012.
63. Kærgård, Daugbjerg. En landsby med tekstilproduktion fra yngre jernalder. Mette Klingenberg og Kamilla Fiedler Terkildsen. 2012.
64. Spangsdal II - Boplads fra yngre bronzealder og/eller ældre jernalder. Sanne Boddum. 2012.
65. Abildal. En boplads fra sen yngre stenalder, samt brandgrave fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2012.
66. Mammen Søndervang - bebyggelse og aktivitetsområde fra yngre bronzealder. Mikkel Kiildsen. 2012.
67. Kvorning 9a - boplads fra yngre bronzealder – gravplads og bebyggelse fra yngre romersk jernalder. Sanne Boddum. 2012.
68. Hulbættet ved Liseborg - nye resultater. Astrid Skou Hansen. 2012.
69. Selli Ager, Aidt. En urnegrav med ringgrøft fra sen førromersk jernalder og en gravplads fra ældre vikingetid. Marianne Greve Iversen, Martin Mikkelsen og Astrid Skou Hansen. 2012.
70. Aalestrup. To bebyggelser fra førromersk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2012.
71. Rishøjen - bebyggelse fra yngre stenalder og bebyggelse og gravplads fra yngre bronzealder/ældre førromersk jernalder samt tre grave i én, måske fra yngre jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2012.
72. Begravelser og kirkegårdshegn fra Sct. Mathias kirkegård i Viborg. Jesper Hjermand. 2012.
73. Asmild Klostervej. Bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre middelalder. Lars Agersnap Larsen. 2013.
74. Nederhede. Aktivitetsområde fra yngre stenalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2013.
75. Spangsbjerg. Bebyggelse og skattefund fra yngre jernalder. Astrid Skou Hansen. 2014.
76. Linjarkæologi på et Naturgasprojekt. Martin Mikkelsen. 2014
77. Vammen - bebyggelse fra vikingetid/tidlig middelalder. Lotte Bach Christensen. 2014.
78. Spangsdal II - Flere faser af et gårdsanlæg i Gl. Asmild fra middelalder/renæssance frem til 1800-tallet. Lars Agersnap Larsen. 2014.
79. Hulager - bebyggelse fra ældre bronzealder. Casper Sørensen. 2014.
80. Arkæologi i lange linjer. 92 km arkæologi, 73 fortællinger, 5.000 års historie. Sanne Boddum, Mikkel Kiildsen, Lars Agersnap Larsen og Kamilla Fiedler Terkildsen. 2015.
81. Stanghedevej 13 - bebyggelse fra yngre jernalder. Mikkel Kiildsen. 2015.
82. Asmild Mark SV. Bebyggelse fra Bronzealderen. Casper Sørensen. 2015.
83. Vestre Skivevej, Kobberup - Bebyggelse fra yngre jernalder. Ida Westh Hansen. 2015
84. Gullev-Bøgeskov. Bopladsfund fra stenalder, bronzealder og jernalder. Martin Mikkelsen. 2016
85. Sct. Ibs Gade 41, Viborg. En stenkælder. Rikke Isler. 2016.
86. Låstrupbakken II - en boplads fra yngre bronzealder og tidlig ældre jernalder. Martin Mikkelsen. 2016.
87. Hovedgaden 3a, Løgstrup - bebyggelse fra yngre jernalder og aktivitetsspor fra yngre bronzealder. Ida Westh Hansen. 2016.
88. Sct. Leonis Gade 12 i Viborg. Middelalderlige begravelser til Sct. Drotten Kirke. Gerry Michael Keyes. 2007.
89. Vestergård - Bebyggelse fra yngre bronzealder og førromersk jernalder. Ida Westh Hansen. 2017.
90. Bjerregrav Sydøst. Bebyggelse fra ældre middelalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2017.
91. Bebyggelse fra førromersk jernalder i Viborgs nordøstlige del. Kamilla Fiedler Terkildsen, Mikael Holdgaard Nielsen, Mikkel Kiildsen og Sidsel Wåhlin. 2017.

Gengivet med tilladelse fra tidsskriftet SKALK